

NOVÝ FENOMÉN V SPOLO NOSTI – „INTERKULTURALITA“

PhDr. Nikol Volková – KU Ružomberok

Narodila sa v roku 1974 v Prešove. V r. 2008 získala bakalársky titul v odbore Animácia vo no asových aktivitách. V r. 2010 magisterský titul v odbore Teológia – Proba ná a media ná práca. V r. 2012 doktorát v odbore Religionistika na Prešovskej univerzite – Gréckokatolíckej teologickej fakulty v Prešove. V r. 2011 - Získanie osvedenia o odbornej príprave mediátorov na Slovensku. Od roku 1992 pracuje na Mestskom úrade v Prešove. V súčasnosti na Sekcii stavebného úradu a urbanistiky, oddelení dopravy energetiky a životného prostredia, ako odborný referent. Publikuje články na Slovensku na Prešovskej univerzite v Prešove – Gréckokatolícka teologická fakulta. Prešova Katolíckej univerzite v Ružomberku. V budúcnosti má záujem pôsobiť, ako odborný asistent na Katedre filozofie a religionistiky Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

ÚVOD

Prudký celosvetový rozvoj civilizácie prináša mnoho nových javov, ktoré sa intenzívne presadzujú v praxi, ale aj následne sa dostávajú do záujmového bádania vedy. Jedným z týchto fenoménov je *interkulturalita*. Už od samých začiatkov ľudskej civilizácie dochádzalo ku kontaktu ľudí nielen vo vnútri etnického spoločenstva, ale tiež ku kontaktom príslušných rôznych etníc a národov, ich kultúr a príslušného jazyka¹.

Interkulturalita je v súčasnosti veľmi aktuálna a dôležitá. Začala sa stávať významnejšou v súvislosti s prebiehajúcimi premenami v súčasnej spoločnosti. Súčasná spoločnosť je spoločnosť globálna, v ktorej sa na rôznych úrovniach, prostredníctvom rôznych komunikačných kanálov, v rôznych situáciách často stretávajú predstavitelia odlišných kultúr a národov. Koncept interkulturality hľadá spôsob koexistencie týchto odlišných kultúr a spôsob komunikácie medzi nimi².

Kultúra nám poskytuje zmysluplný kontext významov v stretávaní s druhými ľuďmi. Poskytuje nám predstavu o spôsobe premýšľania o sebe samých a tých, ktorí žijú v určitom sociálnom priestore. Poskytuje nám hlavne pocit istoty a spolupatričnosti. Kultúra je prejavom nás samých a naše okolie nám našu vlastnú kultúru potvrdzuje³.

Celý svet sa prepája, vzniká množstvo národných spoločenstiev a prejavuje sa sila migračných pohybov. Väčšina z nich sa natrvalo usadzuje a následne sa zapája do pracovného i spoločenského života. V dôsledku toho sa často medzi výrazy užívané v sociálnej komunikácii zaraďuje adjektívum *multikultúrny* a my si začíname uvedomovať

¹ Porov.: PRŮCHA, J.: *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. s. 9.

² Porov.: ZAHRADNÍKOVÁ, A.: *Interkulturalita a interkulturní komunikace*. <http://konference.osu.cz/cestina/dok/2009/zahradnikova-andrea.pdf> (09.03.2016).

³ Porov.: ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia*. Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 2004. s. 21.

rozmanitosť našej spoločnosti a fakt, že budeme často prichádzať do styku s príslušníkmi iných národov, či už pôjde o styky priame, alebo sprostredkované. V každom kontakte s ľuďmi odlišných etník máme mať na pamäti, že je potrebné vzájomne a správne komunikovať⁴.

Interkultúrna komunikácia sa realizuje každodenne v nespočetnom množstve medzinárodných, obchodných, politických, diplomatických, vzdelávacích či turistických kontaktoch. Je to fenomén na jednej strane pozitívny, ktorý vedie k užitočným efektom vždy jeho prostredníctvom sa dorozumievajú, navzájom sa obohacujú, vzájomne poznávajú a spolupracujú s ľuďmi rôznych zemí, národov, kultúrnych spoločenstiev. Avšak na druhej strane je to taktiež fenomén problematický či niekedy až poškodzujúci. Pretože dôsledky nesprávne vedené a interpretované interkultúrnou komunikáciou môžu viesť ku konfliktom, ktoré vznikajú na základe nepoznania základných charakteristík kultúr alebo jazykovou bariérou. Veď všetci sme predovšetkým ľudia a zaslúžime si ľudský prístup, porozumenie a rešpekt. Mali by sme sa radšej navzájom počúvať ako jeden druhého obviňovať. A zároveň by sme mali venovať viac energie hľadaniu správnych riešení.⁵

1. VÝZNAM KULTÚRY A JEJ VPLYV NA ČLOVEKA

Pojem „kultúra“ môžeme označiť ako špecifický spôsob organizácie, realizácie a rozvoja činností, objektivizovaný vo výsledkoch fyzickej a duševnej práce. E. B. Tylor definoval pojem „kultúra“ ako „zložitý celok, ktorý zahŕňa poznanie, vieru, umenie, právo, morálku, zvyky a všetky ostatné schopnosti a obyčaje, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti“. V pojme kultúra máme si objasniť a nájsť podobnosti v správaní sa jednotlivcov v rámci skupiny a rozdielnosti medzi skupinami. Obsah kultúry zahrňujúci hodnoty, názory, postoje, normy a kultúrne vzory, ktoré determinujú spôsoby myslenia, cítenia a správania sa a ich produkty materiálnej a nemateriálnej povahy, je pre každú skupinu viac či menej špecifický a prenáša sa z jednej generácie na druhú prostredníctvom „učenia“.

Každý človek je tvorcom a produktom kultúry. Jednotlivci sa vzájomne odlišujú a disponujú jedinečnými charakteristikami svojej osobnosti napriek tomu, že žijú, vyrastajú a pracujú v rovnakom prostredí. Prostredie, genetické faktory a výchova výrazne menia správanie sa jednotlivca. Avšak nie všetky aspekty kultúry určitého sociálneho celku zdieľajú jeho členovia rovnako. V priebehu života patrí človek k viacerým sociálnym celkom a stretáva sa s rôznymi kultúrnymi prvkami, ktoré ho ovplyvňujú⁶. Schopnosť človeka orientovať sa nielen v kultúre vlastnej, ale aj v cudzích kultúrach je nazývaná ako medzikultúrna kompetencia (*intercultural, resp. cross-cultural competence*)⁷.

⁴ Porov.: ZAHRADNÍKOVÁ, A: *Interkulturalita a interkultúrná komunikace*. <http://konference.osu.cz/cestina/dok/2009/zahradnikova-andrea.pdf> (09.03.2016).

⁵ Porov.: PRŮCHA, J.: *Interkultúrná komunikace*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. s. 31.

⁶ OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 6 – 7.

⁷ Porov.: ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia*. Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 2004. s. 18.

Jednou z najčastejšie uvádzaných definícií je H. Meada: „Kultúra je súbor naučeného chovania, zbierka názorov, zvykov a tradícií, ktorá je spoločná skupina ľudí a úspešne osvojená ľuďmi, ktorí vstupujú do spoločnosti“⁸.

G. Hofstede uvádza, „Človek nosí v sebe niekoľko vrstiev mentálneho naprogramovania či úroveň kultúry. Základnými úrovňami kultúry sú:

- úroveň národnej kultúry (prípadne kultúr u ľudí, ak sa v priebehu života sťahujú (national level);
- úroveň kultúry spojená s určitým etnikom, náboženstvom alebo jazykom (ethnic, religion, linguistic affiliation level);
- úroveň kultúry spojená s rodovou rozdielnosťou (mužská a ženská kultúra v podobe rolí) (gender level);
- úroveň kultúry v súvislosti s príslušnosťou k určitej generácii (generácie majú rôzne symboly, hrdinov, rituály a hodnoty) (generation level);
- úroveň kultúry súvisiaca s príslušnosťou k určitej sociálnej triede (social class level);
- úroveň organizačnej kultúry (socializujeme sa v organizácii, ktorá nás zamestnáva) (organizational/corporate level)⁹.

Charakter kultúrnej determinácie v rámci jednotlivých úrovní kultúry sa spája s diferencovanými podmienkami existencie a možnosťami rozvoja jednotlivca. Veď každý z nás je súčasťou určitého sociálneho celku (celkov) a neustále upravuje svoje myslenie a konanie tak, ako sa menia okolnosti jeho existencie. Následne tieto úpravy môžeme pokladať za strategické, pretože aktívne formujú naše životy a identity. Každý sociálny celok alebo jeho časti majú svoje zákonitosti fungovania, ktoré sa prejavujú v zaužívaných normách, hodnotách a spôsoboch správania sa, presvedčeníach¹⁰. Ak človek vyjadruje schopnosť orientácie vo svojej vlastnej kultúre je to *kultúrna kompetencia (cultural competence)*¹¹.

Kvalita života je vlastnosť národnej kultúry, ktorá zdôrazňuje vzťahy medzi ľuďmi, ohľaduplnosť a citlivosť k spôsobu života a majetku ostatných. Každá krajina preferuje kvantitu života alebo hodnôt.

Vzťahy človeka sú ovplyvňované osobitosťami národnej kultúry. Národná kultúra je zložitým súborom, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, morálku, právo, zvyky a iné spôsobilosti žiadané od človeka ako člena spoločnosti a ovplyvňujú ju presvedčenie a postoje formované výchovou v rodine, prvotné skúsenosti so vzdelávaním, náboženstvo, jazyk, roly v spoločenstve a rôzne inštitúcie. Každý človek je individuum, ale aj člen skupiny, v ktorej má určitú pozíciu a využíva svoje schopnosti a informácie podľa toho, v akej kultúre žije. Odlišnosti medzi národnou (domácou) a cudzou kultúrou si človek uvedomí až pri kontakte kultúr.

⁸ Porov.: EVANGELU, J. E. – GASPARICS, Z.: *Manažerská komunikace v multikultúrnom prostredí*. Ostrava : KEY Publishing, s. r. o., 2013. s. 8.

⁹ ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia*. Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 2004. s. 20.

¹⁰ OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 7.

¹¹ ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia*. Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 2004. s. 20.

Vzťah k druhým ľuďom môže byť:

- univerzálny (silnejšia orientácia na pravidlá ako ľudí) alebo partikulárny (individuálny prístup k ľuďom);
- neutrálny (racionalita) alebo emocionálny (pocity, nálady, gestikulácia);
- založený na kolektizme alebo individualizme;
- difúzny (silný sklon k spájaniu osobitných a pracovných záležitosti) alebo špecifický (oddeľovanie pracovných a súkromných záležitosti);
- determinovaný statusom jednotlivca v spoločnosti dosiahnutý na základe úspechu a práce alebo veku, spoločenského pôvodu, vzdelania a pod¹².

Kultúra určuje pravidlá pre život a fungovanie v spoločnosti. V zásade platí, že v spoločnosti ľudí iných kultúr, resp. partnerov zo zahraničia treba zachovávať spôsoby, ktoré poznajú obidve strany, prijímajú ich a používajú. Za každú cenu nepotláčať národné špecifikosti, ale tolerovať zvyklosti partnerov, ak nie sú urážlivé a provokatívne¹³.

Podľa I. Brooksa môžeme národnú kultúru špecifikovať až potom, čo preskúmame nasledujúce faktory, ktorými sú: *jazyk, právny systém, hodnoty, vzdelanie, politický systém, náboženstvo*. Poukazuje, že do širokého spektra rozpoznávacích faktorov môžeme ďalej zahrnúť i spôsob dvorenia, zakázané jedlo, spôsob a vysvetľovanie gestikulácie, pozdravy medzi priateľmi, náboženské rituály. Poukazuje, že národná kultúra zasahuje do všetkých oblastí života. Jednotlivé elementy kultúr nemožno od seba oddeliť, pretože ich pôsobenie je veľmi komplexné¹⁴.

2. KOMUNIKÁCIA A MEDZIKULTÚRNA KOMUNIKÁCIA V GLOBÁLNO M PROSTREDÍ

Z dlhodobého hľadiska je zrejme, že dnešné podnikateľské prostredie smeruje ku globálnej úrovni, kde sa častejšie odкрýva téma – medzikultúrna komunikácia. Nastali silnejšie migračné pohyby. Globalizácia je rastúci systém vzťahov a vzájomnej závislosti medzi ľuďmi moderného sveta. Urýchľuje tok tovaru, peňazí, informácií a technologického vývoja. Výsledkom globalizácie je, že ľudia a komunity žijúce od seba veľmi ďaleko sú vo vzájomnom kontakte. Jedným z aktuálnych požiadaviek na našu súčasnú spoločnosť je požiadavka mezikultúrnej interakcie. V minulosti boli ľudia „ohraničení“ vlastnou kultúrou, boli zvyknutí na určitý spôsob riešenia problémov, na jednu pravdu. Globálny svet maže hranice medzi ľuďmi vo všetkých ohľadoch. Nie je len jeden spôsob riešenia, ale je ich niekoľko, neplatí len jedná pravda, ale niekoľko zároveň. Pred dnešným človekom sa otvára množstvo rôznych pohľadov na svet a jeho interpretáciu. Ľudské pravdy a zvyky, hodnotové rebríčky sa stavajú relatívnymi. Globalizácia nás núti k zmenám nášho vnímania. No aj napriek tomu je v ľuďoch vplyv vlastnej kultúry hlboko zakorenený. Samozrejme, že cieľom nie je vytvorenie jednej univerzálnej kultúry, ale umožnenie

¹² Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 9, 11.

¹³ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 23.

¹⁴ EVANGELU, J. E. – GASPARIČS, Z.: *Manažerská komunikace v multikulturním prostredí*. Ostrava : KEY Publishing, s. r. o., 2013. s. 10.

takého dialógu, ktorý prekračuje hranice etnicity, náboženstva, rasy či pohlavia alebo spoločenských tried¹⁵.

Komunikácia (*communication*) vo všeobecnosti znamená odovzdávanie informácií, ich emocionálneho obsahu, ako aj ich pochopenie prijímateľom. Emocionálnym obsahom rozumieme napr. neverbálny náznak, ktorého poznanie nám umožňuje pochopenie vlastného zmyslu informácie. Komunikácia ako sociálna činnosť, ktorú vykonávame v sociálnych organizáciách, sa realizuje prostredníctvom sociálnych vzťahov, pričom cieľom je získať poznatky o optimálnych vzťahoch na výkon príslušných činností.

Medzikultúrna komunikácia je v súčasnosti medziodborovým fenoménom sociálnych procesov. Taktiež je ako aktuálny problém medziodborového riešenia systémovej orientácie v kultúrnych procesoch sociálnych inštitúcií a prisudzovanie významov medziľudských vzťahoch, ktoré sú zdrojom medzikultúrnych rozdielov. Medzikultúrna komunikačná kompetencia ako proces hľadania a nadobúdania/získavania a vzájomnej rovnováhy v medzikultúrnych rozdieloch metódou rekongiliácie. Nový, I. charakterizuje, že: „*Medzikultúrna komunikácia kompetencia (intercultural communication competence) je schopnosť štruktúrovanej orientácie v kultúrnych rozdieloch sociálnych inštitúcií. Je odrazom schopnosti človeka vstupovať do medzikultúrnych sociálnych situácií, pochopiť ich v kontexte existujúcich kultúrnych dimenzií, primerane ich zvládať a v kontexte kultúrnych dimenzií vzniknuté situácie úspešne riešiť*“¹⁶.

Rozvoj medzikultúrnej komunikačnej kompetencie prispieva k rozlišovaniu sociologických poznatkov človeka o kultúre. Preto napr. na prácu v medzinárodnom priestore je potrebné vytvoriť podmienky. Potrebné je, aby ľudia prešli interkultúrnou prípravou, aby sa vedeli orientovať v rôznych kultúrach, komunikovať (využiť znalosť jazyka) s príslušníkmi iných kultúr, boli tolerantní k iným kultúram a pritom si uvedomovali vlastné kultúrne dedičstvo. Zároveň musia prekonať etnocentrizmus – presvedčenie, že jedna kultúra je lepšia ako ostatné a rozvíjať vedomosti o kultúre. Preto najdôležitejšou formou sociálnej interakcie medzi ľuďmi je komunikácia. Komunikáciu medzi príslušníkmi rozdielnych kultúr, keď si uvedomujeme kultúrne odlišnosti partnerov za predpokladu dokonalého poznania seba samého (vlastnej kultúry), označujeme pojmom interkultúrna komunikácia (medzikultúrna, multikultúrna, multikulturálna). Keďže v procese interkultúrnej komunikácie sa vytvára nová kultúrna štruktúra, ktorá minimalizuje neistotu, je potrebné vychovávať ľudí k rozvíjaniu schopnosti komunikovať s príslušníkmi iných kultúr, rozvíjať ich interkultúrne spôsobilosti. Podstatné je dosiahnutie kultúrneho nadhľadu bez toho, aby sme sa zriekli vlastnej identity¹⁷.

V komunikácii medzi ľuďmi rôznych kultúr, v tzv. interkultúrnej komunikácii, ide o priamu interakciu ľudí rôznych kultúr. Keď dochádza ku komunikácii s ľuďmi iných kultúr, resp. zo zahraničnými partnermi je potrebné odporučiť päť kritických aspektov kultúrnych rozdielov:

¹⁵ Porov.: EVANGELU, J. E. – GASPARICS, Z.: *Manažerská komunikace v multikulturním prostředí*. Ostrava : KEY Publishing, s. r. o., 2013. s. 97 – 98.

¹⁶ ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia*. Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 2004. s. 12, 17 – 18.

¹⁷ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 15.

- faktor spoločenských/medziľudských vzťahov;
- faktor postavenia (status);
- tok informácií, komunikácia v cudzom jazyku;
- časový faktor;
- iné, napríklad vzťah jednotlivca a skupiny.

Dosiahnutie vzájomné porozumenie v interkultúrnej komunikácii vyžaduje spoznanie zvykov a odlišností namiesto hľadania podobnosti, uprednostňovanie faktov pred pocitmi, odpútanie sa od viery, že vlastná kultúra je dominantná. Interkultúrna komunikácia je novým typom sociálnej zručnosti, ktorej sa možno naučiť. V prvom rade je potrebné uvedomiť rozdielnosti jednotlivých kultúr, potom získať o tom vedomosti a nakoniec vlastné skúsenosti s aktívnou komunikáciou s ľuďmi iných kultúr, resp. so zahraničnými partnermi¹⁸.

3. ZÁKLADNÉ ASPEKTY INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE

Každý národ má svoj kultúrny a sociálny systém, zahrňujúci určité postoje a hodnoty. Kultúrne a sociálne faktory môžu ovplyvňovať správanie organizácii a meniť potreby. Vplyvom globalizácie a internacionalizácie v hospodárskom živote vznikajú organizácie s medzinárodným zastúpením. Pracujú v nich ľudia rôznych kultúr, ktorí do komunikačného procesu prinášajú množstvo špecifických komunikačných prvkov. Národnú kultúru postupne formujú a menia zamestnanci svojím správaním, pracovnými zvykmi, sociálnymi aktivitami, postojmi a záujmami. Pritom existuje množstvo iných kultúrnych, ekonomických, legislatívnych, politických, náboženských, technologických odlišností, ktoré manažéri nadnárodných a iných organizácií s medzinárodným zastúpením musia identifikovať a rešpektovať.

Pri zaoberaní interkultúrnej komunikácii je podstatné venovať pozornosť objasneniu kultúry a komunikácie v organizáciách s medzinárodným zastúpením, odlišnostiam ľudského správania sa, prienikom kultúr s komunikáciou ľudí v nadnárodnom priestore. Komunikácia je životnou potrebou nielen každého jednotlivca, ale aj organizácie. Je súčasťou uskutočňovania pracovných úloh na pracovisku, organizovania, plánovania, motivovania, povzbudzovania i kontroly. Bez komunikácie nemôže existovať žiadna organizácia. Komunikácia je koordinačným kanálom medzi zamestnancami, manažérmi, vlastníckmi a verejnosťou¹⁹.

Komunikácia v organizáciách s medzinárodným zastúpením vyžaduje vyšší stupeň komunikačných zručnosti, schopnosť odhadnúť potreby partnera a uvedomiť si kultúrne rozdiely, ktoré môžu ovplyvniť celý proces komunikácie a následnej spolupráce. Od členov takýchto spoločností sa očakáva ovládanie cudzieho jazyka, ale predovšetkým schopnosť vytvoriť taký spôsob dorozumievania, ktorý pochopia všetci zainteresovaní. Ovládanie cudzieho jazyka predpokladá jeho vnímanie v širšom sociolingvistickom kontexte a schopnosť používať ho spôsobom, ktorý vedie k harmonickému a efektívnemu priebehu

¹⁸ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 23, 28.

¹⁹ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 5.

komunikácie. Z toho dôvodu je potrebné venovať pozornosť kritickým aspektom kultúrnych rozdielov prejavujúcich sa v organizácii práce, obchodnom rokovaní, manažérskych praktikách, podnikaní, postojoch zamestnancov k práci a spolupracovníkom.

Potrebné je zameriavať sa na:

- pochopenie podstaty a osobitosti komunikácie ľudí rôznych kultúr,
- rozlíšenie výhod a nevýhod interkultúrnej komunikácie,
- aplikáciu teoretických poznatkov o podstatných kultúrnych odlišnostiach v praktickom živote²⁰.

Výzvy, s ktorými sa ako ľudské bytosti stretávame počas vývinu našich identít a vyrovnávania sa s tým, čo máme alebo nemáme robiť počas našich životov, sú takmer nekonečné. Zdroje poznania, ktoré každý z nás potrebuje, aby zistil, kým vlastne je, kam smeruje, sú príliš obsiahle na to, aby nám ich mohla poskytnúť len rodina alebo blízky. Usmerňovanie prichádza od členov spoločnosti, ktorej sme súčasťou. Stávame sa kultúrnou bytosťou, ktorá sa vyrovnáva so svetom, a ktorá si volí ňou preferovanú identitu alebo spôsob života. Následne preberá na seba určité spôsoby správania sa a myslenia, ktoré určujú, čo je dobre a čo zlé, správne a nesprávne. Bez kultúry by človek nedokázal zvládať možnosti, ktoré sa vyskytujú v každom okamihu bdelej existencie jednotlivca. *Kultúra udržiava určitý stupeň poriadku a vedie nás k rovnováhe inštinktu a sociálnej oddanosti, rovnováhe racionálnosti a emócií a rovnováhe nášho zmyslu pre jedinečné „ja“ a zmyslu začlenenia sa do spoločnosti*²¹.

4. INTERKULTÚRA A JEJ VÝZNAM V EDUKAČNOM PROCESE

Intercultural education (interkultúrna výchova) je termín súbežne užívaný ako synonymum k termínu multicultural education (multikultúrna výchova). Podporuje význam a schopnosť vzájomného porozumenia a odmieta etnocentrické myslenie. Zdôrazňuje dôležitosť materského jazyka pre psychosociálny a kognitívny rozvoj detí imigrantov a podporuje dvojazyčné vzdelávanie. Táto výchova môže byť úspešne realizovaná len vtedy, ak škola, rodina a spoločnosť spolupracujú. Termín vyjadruje snahu vytvárať prostredníctvom vzdelávacích programov spôsobilosť ľudí chápať a rešpektovať aj iné krajiny než svoju vlastnú. Má značný praktický význam vzhľadom k vytváraniu postojov voči imigrantom, príslušníkom iných národov, rás a pod²².

Slovensko sa postupne začína otvárať rôznym novým kultúram. Prichádzajú sem cudzinci, čo raz viac sa hovorí aj o národných menšinách žijúcich na Slovensku. Túto zmenenú situáciu môže každý vnímať rôzne. Multikultúrna výchova je celospoločenský koncept, ktorý sa týka vzdelávania všetkých detí, nielen tých, ktoré žijú v dvojkultúrnom alebo v zmiešanom prostredí. Táto výchovná téma sa v roku 2008 stala na Slovensku jednou zo samostatných prierezových tém v novom dvojstupňovom modeli vzdelávania,

²⁰ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 5.

²¹ OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 6.

²² Porov.: PRŮCHA, J.: *Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum*. Praha : ISV nakladatelství., 2000. s. 41.

ktorý pozostáva zo štátneho a školského vzdelávacieho programu. Zámerom bolo, aby žiaci pochopili, že multikultúrna – interkultúrna výchova je chápaná ako systém výchovných cieľov a postupov, ktoré majú za cieľ podporovať pokojné spolunažívanie kultúr²³. Témy multikultúrnej výchovy sa pri formovaní integrovaného obsahu vzdelávania v školách môžu objavovať v konkrétnych učebných predmetoch, ktoré sú zaradené do jednotlivých vzdelávacích oblastí. Témy multikultúrnej výchovy sa však môžu vyskytovať aj v iných prierezových témach:

Vzdelávacie oblasti:

- jazyk a komunikácia (predmet slovenský jazyk a literatúra, cudzí jazyk);
- príroda a spoločnosť (predmet prírodoveda, vlastiveda);
- človek a hodnoty (predmet etická výchova, náboženská výchova);
- umenia a kultúra (predmet hudobná výchova, výtvarná výchova).

Iné prierezové témy:

- osobný a sociálny rozvoj,
- tvorba projektu a prezentačné zručnosti,
- mediálna výchova.

Postavenie žiakov z odlišného sociálneho a kultúrneho prostredia, ako aj úroveň kvality (medzi) kultúrnych vzťahov pre potreby výchovy a vzdelávania v školách sú v európskych krajinách intenzívne skúmané.²⁴ Preto sa odporúča, aby multikultúrna výchova sa zameriavala vo svojom výchovno-vzdelávacom procese na sociálne a občianske kompetencie, kultúrne kompetencie, ďalej vedieť správne riešiť problémy, posilňovať úctu k svojej vlastnej kultúre, pripraviť sa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášanlivosti, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami a náboženskej tolerancie a ďalšie. U žiakov má rozvíjať kvality osobnostného a sociálneho rozvoja, aby žiak dospel k individuálnej, otvorenej a harmonickej kompetencii v konaní, k uvedomovaniu si vlastného správania. Tak si je žiak vedomí vlastných možností a hraníc, tak bude schopný uplatniť osobné prednosti a pracovať na posilňovaní svojich slabých stránok²⁵.

Podstatne pre spoločnosť a školstvo je kvalifikácia učiteľov pre pedagogickú prax. Pre efektívne zavedenie multikultúrnej výchovy do škôl má byť jedným z kľúčových faktorov aj kvalitná príprava budúcich učiteľov. Príprava učiteľov by mala byť zameraná aj na mimoškolskú činnosť, prácu s rodinou a komunitou. Dôležité pre prácu učiteľov v súvislosti s multikultúrnou výchovou je aj učiť žiakov o najbližšom susedstve, o kultúrnej odlišnosti v najbližšom okolí. Zároveň je potrebné prostredníctvom multikultúrnej výchovy vplývať na žiakov aj v prospech zvyšovania celkovej otvorenosti k „akejkolvek“ kultúrnej odlišnosti, pretože celkové pozitívne vnímanie rozmanitosti ovplyvňuje aj to, ako sú potom vnímané konkrétne skupiny. Učiteľom na zlepšenie multikultúrnej výchovy

²³ Porov.: KRIGLEROVÁ-GALLOVÁ, E. – KADLEČÍKOVÁ, J. a kol.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. s. 68, 78, 108.

²⁴ Porov.: KRIGLEROVÁ-GALLOVÁ, E. – KADLEČÍKOVÁ, J. a kol.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. s. 79.

²⁵ Porov.: KRIGLEROVÁ-GALLOVÁ, E. – KADLEČÍKOVÁ, J. a kol.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. s. 84 – 85.

v školách by bolo vhodné rozšíriť spektrum inštitúcií, ktoré môžu vstupovať do formálneho vzdelávania. Rôzne výskumné pracoviská, univerzity a mimovládne organizácie, ktoré by mohli prispieť svojimi odbornými usmerneniami, školeniami a odbornými textami²⁶.

5. KRITICKÉ ASPEKTY KULTÚRNYCH ROZDIELOV

Kultúrne dimenzie objasňujú určité škály, v ktorých sa jednotlivé nachádzajú a ich krajné póly dosahujú extrémne vlastnosti. Ak sa porovnávajú konkrétne kultúry, tak výsledkom porovnávania sú kultúrne štandardy. Predstavujú konkrétne sociálne normy, ktoré príslušníci určitej kultúry zdierajú a záväzne rešpektujú. Zároveň vyjadrujú prípustnú mieru tolerancie od iných štandardov, a to od domáceho obyvateľstva alebo cudzincov.

A. Thomas charakterizuje kultúrne štandardy: „*Predstavujú metodický nástroj, ktorý odhaľuje a charakterizuje špecifické spôsoby myslenia, sociálneho správania a pracovného konania príslušníkov rôznych kultúr.*“ Zdôrazňoval, že kultúra je súčasne predpokladom i výsledkom konkrétneho konania každého človeka. Každá interakcia medzi dvomi príslušníkmi rôznych kultúr je mimoriadne zložitá, pretože každý z partnerov sa nachádza vo viacerých ako v jednej sociálnej situácii.

Obaja partneri musia brať do úvahy:

- kultúru a kultúrne štandardy vlastnej, národnej kultúry;
- predpokladanú kultúru, resp. štandardy druhej krajiny;
- skutočné rokovanie príslušníka inej kultúry;
- predstavu príslušníka inej kultúry o našej kultúre²⁷.

Problémy môžu vzniknúť, ak partneri nepoznajú základné vzájomné prejavy správania sa, kultúrne zvyky a odlišnosti. Riešením nedorozumenia, ktoré môže vzniknúť je zmena vlastného kultúrneho rámca v smere kultúry a kultúrnych štandardov partnera. Z odporúčaní zvládania interkultúrnych rozdielov je možné vybrať následný:

- *cudziu kultúru je potrebné dobre poznať.* Napriek tvrdeniam, že súčasná civilizácia stiera kultúrne rozdiely, je potrebné existenciu určitých rozdielov pripustiť. Poznanie vlastnej a cudzej kultúry je prvým predpokladom vzájomného porozumenia a dobrej spolupráce.
- *cudziu kultúru treba rešpektovať.* Neodporúča sa zaoberať podrobnosťami a hodnotením typu, že niektorá kultúra je lepšia, vyspelejšia. Kultúry sú rôzne, vzájomne odlišné. Rešpekt k odlišnej kultúre znamená predovšetkým vziať do úvahy jej odlišnosti.
- *vo vzťahu k cudzej kultúre je vhodné urobiť ústretové kroky.* Ide o snahu nájsť riešenie, urobiť krok k vzájomnému porozumeniu a k celkovému zjednodušeniu psychicky zložitého sociálneho procesu. Bez poznania svojich partnerov a ich kultúrneho zázemia to nie je možné²⁸.

²⁶ Porov.: KRIGLEROVÁ-GALLOVÁ, E. – KADLEČÍKOVÁ, J. a kol.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. s. 91, 101.

²⁷ Porov.: OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 21.

²⁸ OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 22.

ZÁVER

Zámerom tohto príspevku je poukázať, že globalizácia núti k celkovej zmene ľudského vnímania. V ľuďoch je vplyv vlastnej kultúry hlboko zakorenený. V snahe porozumieť druhým ľuďom je nevyhnutné ponoriť sa, ako sa to len dá, do špecifickosti historického a kultúrneho prostredia človeka. Musíme si uvedomiť, že krajina/kultúry a ľudia sa odlišujú v postojoch k životu, v životných štýloch a v spôsobe premýšľania. Učenie kultúry nám umožňuje spoznávanie nových krajín, národov, zvykov, kultúr a tradícií. Ak chceme niekoho presvedčať, musíme použiť jazyk jeho myslenia. To je nevyhnutnosť, ktorá presahuje hranice logiky a rozumu a pramení v emocionálnom uvedomení si druhých ľudí a ich pochopení. Avšak vstúpiť do prostredia inej kultúry nie je vôbec jednoduché.

Podstatou nie je vytvorenie jednej univerzálnej kultúry, ale umožnenie takého dialógu, ktorý prekračuje hranice etnicity, náboženstva, rasy či pohlavia, alebo spoločenských tried. Práve medzikultúrna komunikácia je výzvou vzájomnej interakcie s ľuďmi zo širokého spektra rozličných kultúrnych prostredí. Rozvoj v tejto oblasti si vyžaduje nový spôsob myslenia a vzájomných interakcií. To sa dá dosiahnuť len multikultúrnym učením, ktoré sa javí ako dôležitý nástroj pre nadobúdanie interkultúrneho postoja. Potrebné je nadobudnúť aj cudzojazyčnú gramotnosť, aby dochádzalo k pochopeniu najrôznejších aspektov medziludzského života pri rešpektovaní rozmanitosti a inakosti.

Prioritou medzikultúrnej komunikácie je zaistiť, aby človek pochádzajúci z iného kultúrneho prostredia, nebol v komunikačnom procese poškodený, napadnutý, alebo nepochopený, či už vedome, alebo nevedome. Spoločným cieľom vzdelávacích reforiem je to, čo predpokladá spoluobčianstvo, spoluzodpovednosť, vzájomné porozumenie a spoluprácu. Zvýšenie vzdelanosti v spoločnosti vedie k posilneniu integrity spoločnosti, čo následne vedie k tvorbe vhodného kultúrneho a sociálneho prostredia a znižuje napätie v spoločnosti. Dobré vzdelanie zabezpečuje ľuďom lepšie príležitosti, umožňuje plnohodnotný život a získať dobre uplatnenie na pracovnom trhu²⁹.

ABSTRACT

New social phenomenon – “Interculturality“

Culture is a complex system, which shows itself on several levels of our day-to-day life. Culture is one of the parts of the human environment, created by a human and in the process of education, it is internalised as heritage. Culture is specific for each group and it is passed on from generation to generation. It includes values, opinions, attitudes, norms and cultural patterns, which influence ways of thinking, feelings, behaviour and products of material and spiritual nature. Development of intercultural communication competence contributes to broadening of sociological knowledge of a person about culture. It is good to understand and respect different cultures, so that mutual communication can be devoid of misunderstandings and various conflicts. A conflict develops, when some goals, needs or interests are in discordance with others. The goal is to offer a view on interculturality and its establishment in society, so mutual understanding of various cultures is more effective.

Key Words: Interculturality. Intercultural Communication. Multiculturality. Culture. Conflict.

²⁹ Porov.: EVANGELU, J. E. – GASPARICS, Z.: *Manažerská komunikace v multikulturním prostředí*. Ostrava : KEY Publishing, s. r. o., 2013. s. 98.

ABSTRAKT

Kultúra je komplexný systém, ktorý sa prejavuje na viacerých úrovniach nášho každodenného života. Kultúra je jednou z častí ľudského prostredia, vytvorená človekom a v procese výchovy je osvojovaná ako dedičstvo. Kultúra je pre každú skupinu špecifická a odovzdáva sa z generácie na generáciu. Obsahuje hodnoty, názory, postoje, normy a kultúrne vzory, ktoré ovplyvňujú spôsob myslenia, pocitov, správania a produkty, materiálnej a nemateriálnej povahy. Rozvoj medzikultúrnej komunikačnej kompetencie prispieva k rozširovaniu sociologických poznatkov človeka o kultúre. Je dobré pochopiť a rešpektovať kultúru inej krajiny, aby pri vzájomnej komunikácii nedochádzalo k nepochopeniu a rôznym konfliktom. Konflikt vzniká tam, kde určité ciele, potreby alebo záujmy sú v nesúlade s inými. Zámerom je ponúknuť pohľad na interkulturalitu a jej etablovanie do spoločnosti, aby efektívnejšie dochádzalo k vzájomnému pochopeniu kultúr.

Kľúčové slová: Interkulturalita. Interkultúrna komunikácia. Multikulturalita. Kultúra. Konflikt.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BOUZEK, J.: *Jak se domluvit s jinými?* Praha: TRITON, 2008. 173 s. ISBN 978-80-7387-043-0.
- ĎURIGOVÁ, N.: *Medzikultúrna komunikácia. Aktuálne otázky a možnosti riešenia.* Bratislava: Univerzita J. A. Komenského, 2004. 154 s. ISBN 80-89197-18-3.
- EVANGELU, J. E.: *Manažerská komunikace v multikultúrním prostredí.* Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2013. 115 s. ISBN 978-80-7418-199-3.
- Kolektív autorov: *Mosty do budoucnosti. Dialog mezi civilizacemi.* Brno: DOPLNĚK, 2005. 176 s. ISBN 80-7239-174-7.
- KRIGLEROVÁ-GALLOVÁ, E.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. 119 s. ISBN 978-80-969271-9-7.
- MALETZKE G.: *Interkulturelle kommunikation.* Opladen: Westdeutscher Verlag, 1996. 217 s. ISBN 3-531-12817-5.
- MARADA, R.: *Etnická rôznosť a občanská jednota.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry (CDK), 2006. 310 s. ISBN 80-7325-111-6.
- MISTRÍK, E. a kol.: *Multikultúrna výchova v škole. Ako reagovať na kultúrnu rôznorodosť.* Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Foundation, 2008. 87 s. ISBN 978-80-969271-4-2.
- MORAVČÍKOVÁ, M.: *Cirkev a ľudské práva.* Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2002. 207 s. ISBN 80-89096-00-X.
- OLEJÁROVÁ, M a kol.: *Charakteristika vybraných krajín z pohľadu interkultúrnej komunikácie.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. 85 s. ISBN 978-80-8083-507-1.
- POLÁKOVÁ, I.: *Prostriedky masovej komunikácie, multikultúrna spoločnosť a vzdelávanie.* Nitra: Pedagogická fakulta UKF, 2001. 100 s. ISBN 80-8050-396-6.

- PLAŇAVA, I.: *Jak (to) spolu mluvíme*. Brno : Masaryková univerzita, 1992. 130 s. ISBN 80-210-0412-6.
- PLAŇAVA, I.: *Průvodce mezilidskou komunikací*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005. 148 s. ISBN 80-247-0858-2.
- PRŮCHA J.: *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.
- PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, s. r. o., 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6.
- PRŮCHA, J.: *Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum*. Praha : ISV nakladatelství, 2000. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
- TAYLOR, CH.: *Multi-kulturalismus*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 2001. 192 s. ISBN 80-7007-161-3
- ZÁGORŠEKOVÁ, M. B.: *Kultúra, hodnoty a sociálny kapitál*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. 146 s. ISBN 978-80-225-3804-6.

Internetové zdroje:

Dostupne na internete

DÚBRANOVÁ, V.: *Multikulturná výchova. MULTI-KULTI na školách: Metodická príručka pre multikulturnú výchovu*. Nadácia Milana Šimečku, 2006. s. 31.

<http://www.multikulti.sk/dok/kapitola-1.pdf> (09.03.2016).

ZAHRADNÍKOVÁ, A: *Interkulturalita a interkulturní komunikace*.

<http://konference.osu.cz/cestina/dok/2009/zahradnikova-andrea.pdf> (09.03.2016).

Zákony

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Ogólnopolska Konferencja Naukowa na temat: Współczesne zagrożenia: wyzwania i działania.
Stalowa Wola, 15 marca 2016 roku